

Тетяна Орлова, доктор історичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

СУЧАСНА УКРАЇНА В СВІТЛІ КОНЦЕПЦІЙ АМЕРИКАНСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Анотація. У статті описуються висновки сучасних американських вчених щодо загальних тенденцій в розвитку світу і окремих його частин та значення даних висновків для України. Вперше в українській історіографії поданий аналіз українських реалій і перспектив крізь призму висновків відомих американських вчених. Значна увага приділяється наступним концепціям: напрацюванням Р. Коллінза щодо розпаду СРСР, зокрема місцю і ролі встановлення української незалежності в дезінтеграційних процесах на радянському політичному просторі; поглядам Зб.Бжезинського на геополітичній і безпековій ролі незалежної України на європейському континенті, її значення для імперських намірів Росії та американської позиції в регіоні; теорії С.Хантігтона про «зіткнення цивілізацій», його висновки для України як цивілізаційно розділеної країни; українські модернізації ні процеси аналізуються крізь призму ідей А. Тоффлера про «великі хвилі» і «шок майбутнього»; перспективи розвитку українського суспільства через характеристики постіндустріального суспільства за Д. Беллом та інших аналітиків. Автор, підсумовуючи ідеї названих вчених і застосовуючи їх методи для аналізу сучасної історії, політики і економіки України, приходять до висновку, що вступ людства в епоху постіндустріалізму є другим важливим і унікальним шансом в новітній історії для України, після встановлення її незалежності, щоб домогтися успіху в розбудові держави, економіки і нації.

Ключові слова: цивілізація, Великі хвилі, футуришок, постіндустріальне суспільство, модернізація.

УДК 341.67+327

Олександр Потехін,

доктор історичних наук, головний науковий співробітник,
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

ПОЛІТИКА США У СФЕРІ НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ТА УКРАЇНА

Анотація. У статті розглядаються окремі аспекти політики США у сфері нерозповсюдження ядерної зброї та вплив Вашингтону на процеси денуклеаризації України у 1992-1996 рр., зокрема, представлено мету Сполучених Штатів Америки реалізувати принцип контролю над ядерним озброєнням колишнього СРСР та схилити колишні радянські республіки стати без'ядерними державами. В статті наведено дві основні позиції офіційного Вашингтону щодо ядерного роззброєння України, Білорусі та Казахстану, одна з яких мала на меті збалансування ядерного потенціалу Росії таким чином, щоб сусідні з нею країни мали право зберегти свій ядерний потенціал, а інша думка полягала у тому щоб сконцентрувати увесь радянський ядерний потенціал в межах однієї держави, а саме – Росії. Проаналізовано порушення «гарантій» Будапештського меморандуму та відсутність потенціалу стримування російської агресії в без'ядерної України. Висловлюється думка про те, що в результаті відмови України від ядерної зброї та підписання Договору про невикористання і нерозповсюдження ядерної зброї, наша держава насправді не отримала ніяких конкретних і практичних гарантій територіальної цілісності та гарантій безпеки з боку держав, що мали гарантувати Україні безпеку. Результатом чого стала анексія Криму та збройна агресія Росії проти України. Увага акцентується на необхідності військово-політичної допомоги Україні з боку Сполучених Штатів.

Ключові слова: США, Україна, російсько-українська війна, ДНЯЗ, денуклеаризація, міжнародна безпека.

Піонером й фундатором наукових розвідок вказаної у назві статті проблеми в Україні є колишній науковець з НІСД, двічі стипендіат Фулбрайта В. Чумак. Мені пощастило бути одним з рецензентів рукопису його монографії (вийшла друком 1999 р.), сформульовані у якій положення здебільшого витримали випробування часом [14], (а також працювати разом у політичній секції Посольства України у США). Цілком дотичною до питань нерозповсюдження зброї масового знищення (ЗМЗ) та політики Вашингтона у цій галузі є проблематика з питань ядерного роззброєння України, дослідження котрої значно актуалізувалися після незаконної анексії Російською Федерацією Криму та вторгнення на схід нашої країни російсько-терористичних військ у 2014 р. Авторство найбільш цікавих наукових праць, у першу чергу присвячених сумній для України долі «запевнень» у збереженні її територіальної цілісності та суверенітету, порушених однією з п'яти держав-підписантів Будапештського меморандуму (1994 р.) – Російською Федерацією – належить В. Горбуліну [4; 5], а також С. Галаці [18], Т. Біляку [1], В. Василенку [2], О. Задорожньому [6], І. Лоссовському [8], Олені та Олексію Святунам [12] та ін. Свого часу зверталися до проблем нерозповсюдження ЗМЗ і автор цих рядків разом з І. Тодоровим [9; 10]. Найбільш деталізована картина у галузі сучасного стану ядерної політики США у її порівнянні з політикою РФ та ще й спробою помістити у контекст війни Росії проти України 2014–2015 рр. міститься у фаховій доповіді експерта з питань безпеки Майдану закордонних справ О. Куроп'ятника [7]. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї у сучасному світі присвячені доповіді міжнародних експертів [16; 17], численні праці західних дослідників, серед яких найбільш цікавою й модерною є монографія Р. Барнса та П. Коула-третього [15]. Особливості позиції США щодо ядерної зброї, поза якої важко зрозуміти й логіку політики нерозповсюдження у її «українському» варіанті, описані у праці Н. Річі [24].

Провідна роль США у становленні відповідно до низки міжнародних договорів всесвітніх, хоча й не універсальних режимів нерозповсюдження ядерної зброї добре відома, зокрема з праць авторитетного американського дослідника Дж. Квестора [22; 23]. Він задається цікавими питаннями: чому, володіючи ядерною монополією протягом чотирьох років – з серпня 1945 по вересень 1949 р., США не використали її, щоб примусити СРСР до принципових поступок, роззброєння, щонайменш ядерного, та демократизації? «У ретроспективі монополія мала бути використана, щоб запобігти можливій термоядерній війні між двома суперпотугами, яка згодом загрожувала виживанню усього людства. Б. Рассел не був поодиноким, коли пропонував використати тоді цю монополію, щоб не допустити двополюсного світу із ядерною конфронтацією. Нелегко пояснити, чому Г. Трумен не використав свої ядерні бомби проти Й. Сталіна», – вважає американський дослідник. «Адже до 1949 р. підвалинам Pax Americana було дозволено зазнати ерозії, як про це свідчила Стратегія національної безпеки NSC-68» [22, р. 3-4].

Отже, незважаючи на багатоаспектний підхід до вивчення проблем нерозповсюдження ЗМЗ, на наш погляд, недостатня увага досі приділялася місцю України серед пріоритетів зовнішньої політики Вашингтона у зв'язці з явно гіпертрофованою роллю, що надавалася протягом багатьох років нерозповсюдженню ЗМЗ, серед трьох видів якої перевага у порівнянні з хімічною та біологічною належала ядерній зброї. Поза розглядом саме політики нерозповсюдження неможливо пояснити комплекс причин, які призвели до досить

млявої реакції США на російську агресію проти України, що в кінцевому рахунку завдало не виправної шкоди саме цій політиці. Як справедливо вказує А. Умланд, «міжнародні наслідки так званої «української кризи» не обмежуються теренами Східної Європи та сьогодення. Серед іншого напад Росії на Україну руйнує логіку Договору 1968 р. про нерозповсюдження ЗМЗ» (ДНЯЗ) [13].

Мета США у сфері контролю над ядерними озброєннями колишнього СРСР полягала в тому, щоб змусити Казахстан, Білорусь і Україну стати без'ядерними державами, вивести з їх територій тактичну й стратегічну ядерну зброю і надати їм можливість самим розробити процедуру та механізми реалізації Договору СНО-1. Але після того як у березні 1992 р. на Мінській зустрічі глав держав СНД не вдалося підписати відповідну угоду, адміністрація Дж. Буша запропонувала свій варіант, котрий мав забезпечити якомога швидше виведення ядерної зброї з колишніх радянських республік. Вже в квітні 1992 р. США висунули проект додаткового п'ятистороннього Протоколу до Договору СНО-1, який був підписаний усіма учасниками 23 травня 1992 р. у Португалії та увійшов в історію під назвою Лісабонського протоколу. Цей документ визначив правонаступництво України, Росії, Білорусі та Казахстану щодо виконання колишнім СРСР умов Договору СНО-1. У Протоколі Білорусь, Україна і Казахстан засвідчили свої зобов'язання приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як без'ядерні держави в якомога короткий термін. Окрім Лісабонського протоколу, адміністрація Дж. Буша заручилася спеціальними односторонніми заявами президентів Білорусі, Казахстану і України, в яких вони підтвердили намір своїх країн стати без'ядерними державами, приєднатися до ДНЯЗ (див. про його зміст – [12]) та забезпечити вивезення стратегічної ядерної зброї до Росії. Досить детально заходи політики США щодо запобігання поширенню ядерної зброї на території колишнього СРСР сформульовані адміністрацією Дж. Буша у липні 1992 р. Серед безпосередніх завдань зазначалося: реалізація Договорів СНО-1 і ДНЯЗ щодо країн СНД; створення внутрішньої системи обліку й фізичного захисту ядерних боєзарядів та обладнання; створення ефективної системи експертного контролю за ядерними та ракетними технологіями у відповідності з чинними багатосторонніми режимами; здійснення безпечного і надійного демонтажу ядерних боєзарядів та контролю за вилученням з них ядерних матеріалів; створення умов для переорієнтації на невійськову проблематику колишніх радянських фахівців у галузі ядерних і ракетних технологій [20, с. 1086-1088].

Ядерне роззброєння України під зовнішнім тиском не дозволило створити національний потенціал ядерного стримування агресора (що було неможливо без допомоги з боку США), тобто позбавило державу збройних засобів самопомоги, а міжнародні «запевнення» у сфері безпеки змогли лише незначною мірою компенсувати їхню відсутність. Визнання міжнародною спільнотою, зокрема Сполученими Штатами за Україною права лише на «обмежену», «часткову» самооборону є аналогією із блокадою поставок озброєнь республіканцям під час війни в Іспанії у 1936–1938 рр., у той час як фашистська Італія та націонал-соціалістська Німеччина жодних обмежень на поставки Франко не визнавали. Обмеження здатності України до самооборони накладалися дією щонайменш наступних факторів: а) зруйновані попереднім режимом збройні сили виявилися майже цілком небоєздатними після початку російського вторгнення; б) відсутність з боку держав-учасниць Будапештського меморандуму (крім РФ) дій, здатних негайно зупинити агресора-підписанта тих самих угод; в) відмова США рішучим

чином сприяти підвищенню боєздатності ЗС України шляхом надання їй сучасної військової техніки, навіть оборонної, спорядження, засобів зв'язку, збору інформації та ін.

Сумна дійсність для України полягає у тому, що ставши власницею після розпаду СРСР третього в світі ядерного арсеналу, наша країна ніколи не мала не тільки позитивного контролю над стратегічною ядерною зброєю, тобто спроможності використати її на власний розсуд, а й негативного – здатності завадити використанню його основних компонентів Москвою. Спочатку у Вашингтоні не було однастайності у питанні ядерного роззброєння України. Як свідчать Дж. Голдгейр та М. Макфол, «одні вважали, що інтересом національної безпеки США було збалансувати ядерну міць Росії відповідними силами у країнах, що мали з нею спільні кордони. Інші дотримувалися точки зору, що американським інтересам відповідало б збереження становища, що існувало на той час: була одна ядерна держава й має залишитися одна ядерна держава. Для прихильників такого підходу загроза «Югославії з ядерною зброєю» була набагато важливіша потенціалу українського ядерного стримування. Ключовим виразником цього другого підходу був держсекретар Дж. Бейкер, і його аргументи мали в той час найбільший безпосередній вплив на розробку політики адміністрації Буша. Відразу після колапсу Радянського Союзу Бейкер надзвичайно енергійно наполягав, щоб питання виведення ядерної зброї, дислокованої в Україні, Білорусі та Казахстані стало найвищим пріоритетом адміністрації» [3, с. 56-57].

Врешті підтримана Заходом позиція РФ полягала в тому, щоб найскоріше вивести ядерні боєголовки та носії до Росії. (Згодом носії стратегічної зброї та шахтні установки для запуску ракет було вирішено знищити в Україні). Вочевидь, у питанні ядерного роззброєння України Захід цілком керувався міркуваннями нерозповсюдження ЗМЗ та обмеження гонки ракетно-ядерних озброєнь та підтримки режиму «демократа» Б. Єльцина в РФ, як і в цілому у реакції на розпад СРСР. Контекст позбавлення України можливостей вступити до «клубу» ядерних держав створювали договори СНО-1 (між СРСР та США від 31 липня 1991 р.) та СНО-2 (між США та РФ від 3 січня 1993 р.) та ін. Отже, про створення регіонального потенціалу стримування у майбутньому російської загрози тоді на практиці не йшлося.

Фактичний бік процесу ядерного роззброєння України в 1992–1996 рр. під зовнішнім та внутрішнім тиском досить докладно описаний безпосереднім учасником подій, першим послом США в Україні Р. Попадюком «по гарячих слідах» подій [19]. Втім, висновки щодо стану безпеки України внаслідок його завершення, яких він доходить, досить суперечливі. З одного боку, Р. Попадюк вважає, що вже у Троїстій заяві від 14 січня 1994 р. Україна отримала від США та РФ більшість з того, чого прагнула: високий рівень публічних запевнень (assurances) від президентів Клінтона та Єльцина, запевнення проти зовнішнього економічного тиску, відсутність згадування про СНД [19, р. 55]. Після схвалення Верховною Радою приєднання до ДНЯЗ як без'ядерної держави, у Будапешті на сесії ОБСЄ ці запевнення з боку США та РФ набули сили 5 грудня 1994 р., а згодом були підтримані окремими заявами Великою Британією, Францією та КНР, тобто усіма ядерними державами-членами РБ ООН (депозитаріями ДНЯЗ). З іншого боку, Р. Попадюк не вважав за потрібне розмістити текст Будапештського меморандуму серед інших документів, що увійшли у додатки до його книги (він навіть не включив Будапештський меморандум до складеної їм Хронології

основних подій). Більш того, він вже тоді висловив серйозні сумніви щодо дієвості Будапештських запевнень: «Україна завжди судитиме про стан своєї безпеки з дій Москви, а не будь-яких обіцянок, тобто Київ завжди «побоюватиметься її майбутніх дій – припинення поставок енергоносіїв, використання проблем Чорноморського флоту чи становища російської меншини...» [21; 56]. І це було цілком зрозуміло американському дипломату вже у 1996 р, коли була опублікована його праця. Не можна пройти повз декількох її моментів. По-перше, коли Р. Попадюк пише про вимоги української сторони він практично завжди вживає термін запевнення (*assurances*) у наданні безпеки. Але добре відомо, що Україна прагнула отримати і не отримала саме юридично зобов'язуючі гарантії (*guarantees*). Їй було відмовлено під абсолютно абсурдними приводами, не менш абсурдними, ніж ті, які наводилися у 2014–2016 рр., щоб «обґрунтувати» відмову у наданні Україні оборонної зброї, на яку вона має право згідно з Статутом ООН як країна – жертва зовнішньої агресії. По-друге, майже не з'ясованою залишається історія позбавлення України 3 000 тактичних ядерних зарядів та їхніх носіїв. Питання процесу їхнього вивозу до РФ та компенсації з невідомих мені причин якось весь час залишається у затінку проблеми знищення ракетно-ядерного стратегічного потенціалу.

«Росія була сильно зацікавлена у денуклеаризації України, – писав у 1995 р. С. Міллер, – Москва прагнула досягнути цього як тиснучи на Україну, так і водночас з не меншою силою на США, щоб ти, у свою чергу, тиснули на Україну. Зовнішньополітична поведінка Москви не надто сприяла просуванню до вирішення цієї проблеми, оскільки її постійні тертя у відносинах з Києвом та пихатість підігрівали проядерні настрої в Україні. Втім Росія не надто була зацікавлена у найскорішому розв'язанні проблем денуклеаризації, що в кінцевому рахунку надало б Україні статус без'ядерної держави. Українська політика у ядерному питанні була благословенням для Москви. Вона стимулювала сильний спільний інтерес США і Росії, зближувала дві країни. Це було питання для Росії, яке надавало їй ваги та відволікало від її зовнішньополітичних вад. Таким чином Москва отримувала можливість критикувати Україну, підіймати раз у раз галас щодо її небезпечної поведінки. У короткотерміновій перспективі затягування денуклеаризації України відповідало інтересам Росії. Це пояснює, чому Росія не надто поспішала зняти розбіжності з Україною у питаннях двосторонніх відносин, що блокували прогрес на її шляху до денуклеаризації» [21, р. 96]. Американський експерт також вважав, що існував сценарій, відповідно до якого Москва могла навіть вдатися до війни, щоб позбавити Київ ядерної зброї [21, р. 97]. Очевидно, що тоді на це мав би надати карт-бланш Вашингтон. Отже, як бачимо, зброї Україна позбулася, але війни уникнути не вдалося.

На часі для України та її партнерів повернутися до питання загальної компенсація за всі ядерні матеріали та знищені носії – варто перерахувати її розміри не з позицій «беріть, що дають (ТВЕЛі), а то взагалі нічого не отримаєте», якої тоді дотримувалися США та РФ. Закон Нанна-Лугара був сформульований таким чином, що надавав кошти виключно на знищення ядерного потенціалу. Жодних компенсацій, а тим більше матеріальної допомоги у розбудові сучасних збройних сил України (без чого право нашої держави на самооборону залишилося нормою, що не стосувалася суспільної практики), або на вирішенні соціальних проблем військовослужбовців, навіть ракетників, яких звільняли з служби у зв'язку з ліквідацією їхніх підрозділів, ним не передбачалося. Отже, ініціатори

знешкодження українського ядерного потенціалу мали б визнати відповідальність за те, що країна опинилася навесні 2014 р. неозброєною перед обличчям російського вторгнення. Та інвестувати свої кошти у швидку відбудову ВПК України, що потребує декілька мільярдів доларів та надати країні – об'єкту агресії з боку РФ (держави – порушниці наріжних положень Будапештського меморандуму 1994 р.) відповідних технологій та комплектуючих. Вони знадобилися б і задля переозброєння української армії сучасною військовою технікою нового покоління, і на компенсацію збитків економіці, і на облаштування внутрішніх мігрантів, кількість яких в Україні сягнула за даними офіційної реєстрації 1,5 млн., а в дійсності в цілому наближається до 2 млн. Нагадаємо також, що саме «поради» Заходу, який вимагав від українського керівництва «ніякого кровопролиття на Донбасі», завадили придушити у зародку виступи проросійських сепаратистів на сході країни навесні 2014 р., коли в Україні вже були наявні необхідні для цього сили і засоби. На часі США позбутися короткозорості та зрозуміти, що сьогодні інвестиції у потенціал стримування подальшої агресії РФ в Україну, повномасштабна реалізація її індивідуального та колективного прав на самооборону – це єдиний можливий шлях до врятування міжнародних режимів нерозповсюдження ядерної зброї.

Російська агресія проти України 2014–2016 рр. засвідчила декларативний характер Будапештського меморандуму, адже він не передбачав жодних санкцій для ядерних держав, що порушують його приписи. Держави – підписанти меморандуму, крім Російської Федерації, виконували узяті на себе зобов'язання: утримувалися від дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності України; не застосовували проти нашої держави ядерної зброї; звернулися до РБ ООН стосовно ситуації в Криму та проводили консультації з цього питання. Однак, як відомо, Будапештський меморандум не містить жодних зобов'язань цих держав застосувати силу задля захисту територіальної цілісності України. Отже, нашій державі не було надано практичних гарантій безпеки та не створювався жодний механізм, здатний заповнити цю прогалину. Експерти вважають, що Будапештський меморандум бажано трансформувати в юридично обов'язковий договір із чітким механізмом реалізації його положень, бо він виявився нездатним гарантувати територіальну цілісність та безпеку України. Це завдання могло б бути імplementовано на двосторонній основі: шляхом укладення угод про гарантії безпеки на кшталт договорів, підписаних США з такими державами, як Ізраїль, Республіка Корея, Японія та ін. Україна мала б юридично закріпити ці домовленості з США на двосторонньому рівні. До такого договору можна було б внести положення щодо різноманітних технічних питань, пов'язаних із безпекою; механізму гарантування безпосередньо безпеки України, а також глобальної та європейської систем безпеки [12].

Оскільки Російська Федерація пішла на одностороннє порушення положень Будапештського меморандуму, в березні 2014 року група народних депутатів України у складі О. Чорноволенка, В. Королюка та С. Капліна внесла на розгляд парламенту проект закону «Про денонсацію Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року», який передбачає вихід нашої держави з ДНЯЗ та подальше відновлення нею ядерного статусу [11]. Звичайно, це був суто символічний крок – у листопаді 2014 р. законопроект було відкликано [1]. Це відбулося тому, що найбільш стійкий прихильник України у її протидії російській агресії – США – ніколи б не підтримали вихід Києва з ДНЯЗ, а набуття ядерного

статусу не сприяло б вирішенню проблеми відновлення територіальної цілісності нашої країни. Мають рацію ті експерти, які стверджують, що ядерна зброя є засобом стримування ворога, але не пристосована для вирішення конкретних військово-політичних задач. У нашому випадку – звільнення окупованих Росією територій.

Отже, як обґрунтовано стверджують Олена та Олексій Святун, «для України положення Будапештського меморандуму безпосередньо пов'язані з дією Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Недотримання Російською Федерацією, яка є однією з країн – гарантів безпеки нашої держави, положень згаданого меморандуму ставить під сумнів ефективність усього механізму ядерних гарантій, запровадженого в рамках ДНЯЗ, що давав змогу контролювати обіг ядерних матеріалів у світі протягом останніх 50 років» [12]. Надзвичайно актуальними є сьогодні висновки, яких В.Чумак дійшов ще 1999 року. Так, зокрема, він писав: «Вивільнення України від ядерної зброї за найпростішою схемою було вмотивовано передусім не інтересами міжнародної безпеки (хоча останнє й мало місце), а особистою зацікавленістю в цьому США та РФ, і відбувалося воно за відсутності належного опрацювання наслідків денуклеаризації як для самої України, так і для безпеки Європи [...]. Проте нерозв'язаними залишилися проблеми геостратегічного плану. По-перше, не знято з порядку денного загрозу, що надходить від радянської ядерної спадщини – Російська Федерація залишається у переліку головних проблем США в галузі нерозповсюдження [до яких останнім часом додався ядерний шантаж з боку Москви. – О. П.]. По-друге, не став безпечнішим у ядерному відношенні й світ загалом – прикладу України ніхто не наслідував [...]. Як свідчить історія, сподіватися на рішучу підтримку цієї країни [США – О. П.] у разі загрозливого конфлікту (аж до використання нею сили зброї) можна лише у двох випадках: якщо ситуація вважається такою, що безпосередньо загрожує американським інтересам, або якщо до цього спонукають особливі відносини. [...] Американсько-українські стосунки, попри всі численні заяви з обох сторін про їхній стратегічний характер, можуть поки що вважатися «особливими» лише на рівні політичної риторики» [14, с. 243, 245]. І зараз до досягнення дійсно стратегічного партнерства залишається чимало перешкод – і у Києві, і у Вашингтоні.

У своїй книзі «Ядерний нуль? Уроки часів, коли ми востаннє були там» (вийшла друком у 2015 р.) Дж. Квестор висловлює сумніви, що його онуки житимуть у без'ядерному світі, але сподівається на здатність запобігти використанню ЗМЗ. Він наголошує, що «ентузіазм щодо роззброєння зникає, коли йдеться про події у позбавленій ядерної зброї Україні» [23, р. 1-2].

Література

1. Біляк Т. Міжнародно-правова оцінка тексту Будапештського меморандуму 1994 р. (частина 1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/mizhnarodno-pravova-otsinka-tekstu-budapeshtskogo-memorandumu-1994-r-chastina-1/>; Біляк Т. Міжнародно-правова оцінка тексту Будапештського меморандуму 1994 р. (частина 2). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/mizhnarodno-pravova-otsinka-tekstu-budapeshtskogo-memorandumu-1994-r-chastina-2/>
2. Василенко В. Щоб Україна стала суверенною державою, а її незалежний статус визнав увесь світ, було потрібно позбутись ядерної зброї / В. Василенко // Український Тиждень. – 2014 р. – №15 (335).
3. Голдгейр Джеймс, Макфол Майкл. Цель и средства. Политика США в отношении России после «холодной войны». – М.: Международные отношения, 2009. – 520 с.
4. Горбулин В. Без права на покаяние / В. П. Горбулин. – Харьков: Фолио, 2009. – 379 с.

5. Горбулін В. Військово-ядерний тупик: український варіант. – Дзеркало тижня. – 2015.13.03. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/viyskovo-yaderniy-tupik-ukrayinskiy-variant-.html>
6. Задорожній О. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права / О. Задорожній. – К.: К.І.С., 2015. – 712 с.
7. Куроп'ятник О. Ескалація ядерного протистояння США та Росії у контексті російсько-української війни // Доповідь. – К.: Майдан закордонних справ. – Червень 2015. – 41 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/MFAUA/ss-49825586>
8. Лоссовський І. Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму: договір, обов'язковий для виконання всіма його сторонами. / І. Лоссовський. – К.: УАЗП, 2015. – 168 с.
9. Потехін О. Глобалізація безпеки / О. Потехін, І. Тодоров. – Донецьк: Ноулідж, 2011. – 246 с.
10. Потехін О. Мала енциклопедія міжнародної безпеки / О. Потехін, І. Тодоров. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2012. – 367 с.
11. Про денонсацію Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року: Проект Закону України № 0076 від 20 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50334
12. Святун О. Будапештський меморандум та його співвідношення з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї / Олена Святун, Олексій Святун. – Віче. – №20, жовтень. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4405/>
13. Умланд А. Демонстративний колабораціонізм: як Китай і французькі праві підірвують режим нераспространення ядерного озброєння. – Континент, 2015. – Вип. 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://continent.de/authors/umland/public-01-11-2015.html>
14. Чумак В. Ядерна стратегія США: від перевернення до нерозповсюдження / В.Чумак. – К.: НІСД, 1999. – 304 с.
15. Burns R. The Challenges of Nuclear Non-Proliferation / R. Burns, Ph. Coyle III. – Lanham MD: Rowman & Littlefield, 2015. – 238 p.
16. Carlson J. Nuclear Weapons: The State of Play / J. Carlson, P. Hooton, J. Page / Ed. by R. Thakur, G. Evans. – Canberra: Paragon, 2013. – 269 p.
17. Evans G. Eliminating Nuclear Threats. A Practical Agenda for Global Policymakers. Report of the International Commission on Nuclear Non-proliferation and Disarmament / G. Evans, Y. Kawaguchi, co-chairs. – Canberra: Paragon, 2009. – 294 p.
18. Galaka S. Ukrainian Crisis and Budapest Memorandum: consequences for the European and Global Security Structures // UA: UKRAINIAN ANALYTICA. – 2015. – № 1. – P. 45-51
19. Popadiuk R. American-Ukrainian Relations / R. Popadiuk – McNair Paper 55. – Institute for National Strategic Studies. – Washington, DC: National Defense University, October 1966. – 85 p.
20. Public Papers of the Presidents of the United States: George Bush. – Book Two, 1992–1993. – Washington: GPO, 1993. – 2370 p.
21. Quester G. (Ed by) The Nuclear Challenge in Russia and the New States of Eurasia / S. Miller Russia and Nuclear Weapons, pp. 89-100. – Armonk, N.Y.: Sharps, 1995. – 275 p.
22. Quester G. Nuclear Monopoly / G. Quester. – New Brunswick NJ: Transaction Publ., 2000. – 234 p.
23. Quester G. Nuclear Zero? Lessons from the Last Time We Were There / G. Quester. – New Brunswick NJ: Transaction Publ., 2015. – 267 p.
24. Ritchie N. US Nuclear Weapons Policy after the Cold War: Russians, 'Rogues' and Domestic Division. – New York: Routledge, 2009. – 226 p.

Oleksandr Potiekhin, Dr. Habil in History, Major Researcher, Institute of World History, National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine.

US NUCLEAR NON-PROLIFERATION POLICY AND UKRAINE

***Abstract.** The article deals with some aspects of US policy in the sphere of non-proliferation of nuclear weapons and Washington's influence on the processes denuclearization Ukraine in 1992-1996. In particular, presented the goal of the United States to implement the principle of control over the nuclear weapons of the former USSR and persuade former Soviet republics to become a nuclear-free states, joining the Proliferation of nuclear weapons. In the article are two basic positions of official Washington on nuclear disarmament, Ukraine, Belarus and Kazakhstan, one of which was intended to balance the nuclear potential of Russia so that neighboring countries have the right to maintain its nuclear potential,*

and another idea was in fact to concentrate all Soviet nuclear capability within one country - namely, Russia. Violation of "guarantees" Budapest Memorandum and the lack of capacity to curb Russian aggression nuclear-free Ukraine are analyzed. The paper presents the opinion of the first US Ambassador to Ukraine Robert Popadyuk inefficiency and lack of thought on key provisions of the Budapest Memorandum. It has been suggested that the refusal of Ukraine of nuclear weapons and the signing of non-use and non-proliferation, our country really has not been any concrete and practical guarantees of territorial integrity and security guarantees from the state, which had to ensure the security of Ukraine. Which resulted in the annexation of the Crimea and the armed aggression of Russia against Ukraine. Showing detrimental aggression of Russia against Ukraine for the fate of the NPT and the prospects for nuclear disarmament. Attention is focused on the need for military and political assistance to Ukraine from the United States.

Keywords: USA, Ukraine, the Russian-Ukrainian war, denuclearization, NPT, international security.

УДК 327(474.5) + 327(477)

Ігор Тодоров,
доктор історичних наук, професор,
Ужгородський національний університет

ВІДРОДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ МІЖМОР'Я В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН

***Анотація.** В статті є розглянуте відродження геополітичної концепції Міжмор'я в сучасних умовах російської агресії в Україні і ролі Сполучених Штатів Америки в цьому процесі. На тлі російської агресії в Європі спостерігається стрімке зближення позицій Румунії, Польщі, України і країн Балтії в питаннях інтеграції і взаємної відповіді на нові виклики з боку спільного ймовірного супротивника. Більшість можливих членів цього гіпотетичного об'єднання належать до балто-слов'янського світу. Міжмор'я могло би стати своєрідним центром відродження традиційної Європи. Сенс «Міжмор'я» – в якості неформального антиросійського союзу який виступав провідником західної протидії Росії. Бачення спільного ворога зближує позиції країн Балтії, Польщі, України та Румунії. Розбудова геополітичного проекту «Міжмор'я» має низку позитивів для України і вигідно США. Серед позитивних сторін для України є підвищення обороноздатності країни; зменшення загрози зі сторони східного сусіда; подальше відкриття ринків країн ЄС; впровадження «європейських стандартів» в нашій країні; зміцнення позицій України на світовому рівні; розширення фінансування внутрішніх інновацій та залучення інновацій зі сторони країн-партнерів та збільшення інвестицій із США. Водночас не варто забувати про можливі негативні наслідки: існує можливість погіршити відносини з країнами т.з. «старої Європи»; зростання внутрішніх протиріч в самій Україні; збільшення відтоку талановитої молоді до країн-партнерів.*

Ключові слова: Міжмор'я, США, російська агресія, геополітика, НАТО, ЄС.

Процеси європейської та євроатлантичної інтеграції потребують від України розвивати всебічне співробітництво з країнами-сусідами, які відносно недавно приєдналися до ЄС та НАТО. Актуальність такого співробітництва значно посилилася в умовах російської військової агресії. В світі на наших очах постала нова геополітична ситуація передусім пов'язана з доволі вдалим спробами руйнації сталої системи міжнародних відносин і міжнародного права. Питання студіювання сучасного стану міжнародних відносин зв'язку з сучасною російською агресією мають неабияке наукове і практичне значення. Наукові розвідки в цій царині поки є доволі нечисельними. Зокрема, можна відилити праці